

УДК 94:316.343(477)«1920»

О. І. Бонь

**ГУМАНІТАРНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ
РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1920-х РОКІВ:
ІСТОРИОГРАФІЯ ПОНЯТТЯ**

Бонь Олександр Іванович, к. і. н., доцент кафедри історії України,
e-mail: o.bon@kubg.edu.ua

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, 04053, Україна

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розвитку поняття інтелекція у сучасній історичній науці. Хронологічно виділено 1920-ті роки як особливий період у розвитку інтелекції радянської України. Показано різні підходи науковців до структурування інтелекції. Зауважено, що структура гуманітарної інтелекції радянської України 1920-х років в науці ще не є усталеною. Наголошено на пріоритетності діяльнісного підходу у визначенні самого поняття гуманітарна інтелекція.

Ключові слова: гуманітарна інтелекція; радянська Україна; 1920-ті роки; діяльнісний підхід.

А. И. Бонь

**ГУМАНИТАРНАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ
СОВЕТСКОЙ УКРАИНЫ 1920-х ГОДОВ:
ИСТОРИОГРАФИЯ ПОНЯТИЯ**

Бонь Александр Иванович, к. и. н., доцент кафедры истории Украины,
e-mail: o.bon@kubg.edu.ua

Киевский университет имени Бориса Гринченко,
ул. Бульварно-Кудрявская, 18/2, Киев, 04053, Украина

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена развитию понятия интеллигенция в современной исторической науке. Хронологически выделены 1920-е годы как особенный период в развитии интеллигенции советской Украины. Показаны разные подходы ученых к структурированию интеллигенции. Обращено внимание, что структура гуманитарной интеллигенции советской Украины 1920-х годов в науке еще не

устоялась. Отмечена приоритетность деятельностного подхода в определении самого понятия гуманитарная интеллигенция.

Ключевые слова: гуманитарная интеллигенция; советская Украина; 1920 годы; деятельностный подход.

O. I. Bon

**HUMANITARIAN INTELLIGENTSIA
OF THE SOVIET UKRAINE IN 1920s:
CONCEPT'S HISTORIOGRAPHY**

Oleksander Bon, Ph. D., Associate Professor at the History of Ukraine Department, e-mail: o.bon@kubg.edu.ua.

Borys Grinchenko Kyiv University,
Bulvarno-Kudryavska 18/2 Street, Kyiv 04053, Ukraine

ABSTRACT

This article is devoted to the concept of intelligentsia in modern historical science. Chronologically 1920 years are selected as a period specific for intelligentsia in the Soviet Ukraine, when a complex transformational process in this social group happened. Different approaches in structuring scientific intelligentsia by its activity area are shown. The humanitarian intelligentsia is determined as having essentially contributed to the work of contemporary Ukrainian investigators. The structure of humanitarian intelligentsia in the Soviet Ukraine in 1920 is still not clearly classified in the science. Emphasized is the priority of activity approach in defining both the concept of humanitarian intelligentsia and the identity of its constituents. It is concluded that, despite the considerable amount of historical research on this social group, all researches have factual nature or focus on the intellectuals' relationships with Bolshevik regime. Therefore, a deep study of humanitarian intelligentsia evolution in anthropological and socio-cultural aspects is required.

Key words: humanitarian intelligentsia; Soviet Ukraine; 1920 years; activity approach.

Тема інтелігенції тривалий час є однією із найважливіших для дослідження культурного життя України в радянський період. Це пояснюється її роллю у розвитку українського суспільства у зламний момент його історії у 1920-х роках, а також тиском більшовицького режиму із намаганням взяти духовну сферу під тотальний контроль. Відносини між владою і соці-

альними спільнотами є однією з ключових проблем в українській історіографії соціальної історії радянського суспільства.

Проблема інтелекції залишається актуальною ще і тому, що в українській історичній науці часів незалежності у 1990-х роках склалась традиція поєднувати у вивченні інтелекції 1920-ті і 1930-ті роки. Це має і об'єктивну складову, оскільки переважно цей час вкладається у межі одного покоління інтелекції. Але є і суб'єктивна складова — у 1990-х роках, у період історичної реабілітації жертв сталінських репресій як правило не розділяли ці два десятиліття радянського режиму в Україні. Можна погодитись із думкою Я. Грицака про те, що слідування за тоталітарною парадигмою дослідження радянської історії з її акцентом на сталінських репресіях змушувало розглядати інтелекцію у більш широких хронологічних рамках 1920–1930-х рр. [1, с. 55]. Наприклад, В. П. Коцур та І. О. Висовень у своїй монографії з історіографії інтелекції притримуються також таких хронологічних рамок [2]. Я. Примаченко вважає, що цьому сприяла і можливість використання для дослідження складу інтелекції матеріалів двох переписів 1926 і 1939 років. Але у 2000-х роках хронологічному звуженню дослідження інтелекції до першого десятиліття більшовицького режиму сприяло активне вивчення «українізації», яка вкладається, переважно, у цей період [3, с. 186].

Метою дослідження є показ вивчення в сучасній українській і російській історіографії поняття та складу гуманітарної інтелекції, зокрема радянської України 1920-х років.

Спершу зупинимось на понятті інтелекції як соціальної групи. У гуманітарних науках існує кілька підходів до визначення цього поняття. Виходячи з того, що соціальна група це стійка сукупність осіб, які мають спільні соціально значимі ознаки та спільні потреби. Одна із ознак — професійна діяльність. За визначенням І. Лисяка-Рудницького інтелегент — це той, чий основним призначенням є творення і збереження духовних цінностей. Такий підхід переважав у ще з XIX ст. у Російській імперії — інтелекцією називали тих, чиєю основною діяльністю була розумова праця. Такий підхід можна назвати соціальним. Поняття мало гносеологічне наповнення. З 1860–1870-х рр. у Росії воно виявилось потрібним для ідентифікації міжстанового становища інтелекції. Зараз окрім терміну

«соціальна група» вживається «соціокультурна спільність», яка освіченість перетворює на на засіб виробництва, а розумову діяльність — на джерело доходів. Деякі російські автори стверджують, що поняття «інтелекція» стало загальнонауковим терміном через конкретний соціальний зміст, інтелекція розглядається як невід’ємна частина будь-якого суспільства, використовується цей термін у всіх гуманітарних науках [4, с. 48–49].

У гуманітаристиці також наголошують на морально-духовному протистоянні інтелекції з владою, так сформувався ще один підхід — етичний, як моральна складова у визначенні належності до інтелекції [5, с. 28]. Однак етичний підхід до визначення інтелекції не дає можливості, на нашу думку, вивчити її як соціальну групу у реальному бутті. Особливо при такому наборі рис, як нонконформізм, незалежність, оскільки історична наука не має інструментарію для чіткого їх визначення. А також інтелекція ніколи, навіть знаходячись у політичній і духовній опозиції до влади, не виходила за межі поля взаємодії з владою [6, с. 154–155].

Можна погодитись з думкою Н. Саппа про те, що поняття інтелекція з часом наповнювалось поняттям «інтелектуальність» з її якостями освіченості, чесності, високого морального і культурного рівня. Відповідно він ділить працівників розумової праці на інтелектуалів, які створюють нове знання, і працівників розумової праці, які переробляють і використовують створені знання у відповідності із соціальним замовленням, зокрема і владними структурами [7, с. 49–50].

Також утвердився, на нашу думку, третій підхід до визначення поняття інтелекції — за соціокультурною функцією. Такий підхід можемо назвати діяльним. Він фіксує функцію, а не оцінює діяльність з ціннісних позицій. Тому, на нашу думку, він більш прийнятний в історичному соціокультурному дослідженні. Г. Касьянов, який опублікував одним з перших у незалежній Україні монографію про соціальний портрет української інтелекції 1920–1930-х років, вважає, що інтелекція концентровано відображає історію всього народу, накопичуючи і переосмислюючи його історичний і культурний досвід [8, с. 3].

Окресливши основні підходи до визначення змісту поняття інтелекція, зауважимо, що у сучасному українському історич-

ному дискурсі поряд широко використовується поняття «інтелектуал». На думку І. Колесник, його ознаками є напружене інтелектуальне життя, свій мовний код, специфічна поведінкова модель, зовнішній вигляд, стиль життя та мислення, коло читання, спілкування, політична культура, незалежна громадянська позиція. Справжній інтелектуал має свою особливу життєву і професійну мотивацію та волю протистояти колективним упередженням, сам виступає творцем соціальної міфології у вигляді політичних ідеологій, наукових програм, культурних проєктів, правових норм, моральних стандартів [9, с. 204–205].

Деякі автори вважають, що ширшим є поняття інтелектуал, ніж інтелігент. Основною відмінністю між інтелектуалами і інтелігенцією є те, що першою не обтяжує себе релігійно-моральними межами. Л. М. Марцева прикладом інтелектуалів, не обтяжених моральними нормами, називає літературного героя професора Преображенського, а його протилежністю автора — М. Булгакова. Вона стверджує, що, як і на попередньому етапі розвитку, російська інтелігенція зараз розколота на два табори: інтелектуалів, зайнятих професійною працею без роздумів про моральний зміст своєї діяльності, та інтелігенцію, яка окрім професійної діяльності «вболіває і мучиться, за виразом Ф. М. Достоевського», «світовою журбою», тобто моральними проблемами в масштабах від особистих до глобальних» [10, с. 45–46]. Н. Г. Юркін визначає, що у пострадянській історичній науці Росії у визначенні категорії «інтелігенція» зберігається близький до пануючих у радянські часи підхід, який визначає її як спільноту, основною ознакою якої є наявність вищої освіти. Це збіднює, на його думку, саме поняття і занадто розширює її кордони. Він пропонує під освіченістю мати критерієм знання, які є достатніми для виконання розумової праці, а не документ про освіту [11, с. 30–31].

Можна погодитись із думкою В. В. Іванченко, що поняття інтелігенції не вичерпується певним понятійним трафаретом. Інтелекція не вкладалась у класову схему більшовиків і тому трактувалась як «прошарок», ідентичний «білим комірцям» на Заході. Автор приєднується до думки Річарда Пайпса, який вважав, що інтелігентом є той, хто не поглинений повністю власним благополуччям, а ще і турбується про процвітання всього суспільства. У такому випадку мислитель П. Флорен-

ський стає інтелектом, якому більшовицький підхід відмовляв у цьому статусі — оскільки той був ченцем [12, с. 45–46].

Тепер зупинимось на питанні структурного поділу інтелекції та місця у ній гуманітарної інтелекції. Розділення пропонується за об'єктом прикладення діяльності на технічну і гуманітарну. С. А. Шаронова називає структуру інтелекції «метестазною» і вважає інтелекцією, услід за Гаєтане Москою, «соціальним типом» — сукупністю загальних соціальних і психологічних рис стійкого характеру, які притаманні представникам одного соціального прошарку чи соціальної групи, який складається завдяки спільності проживання, мові, релігії, образу життя [13, с. 6].

І. Батов поділяє інтелекцію на технічну, вчительську та творчу. Зокрема до творчої відносить літераторів, публіцистів, музикантів, діячів театру, університетських професорів. На нашу думку, такий поділ штучно розділяє викладачів вищої і середньої школи. Він притримується думки про те, що не всі ті, хто має вищу освіту, є інтелектами, зокрема — державні службовці, підприємці, військові [14, с. 8–9].

В. П. Коцур та О. І. Висовень у своїй монографії поділяють інтелекцію на літературно-мистецьку, наукову, педагогічну [2, с. 4]. Це, як видається, не враховує технічну інтелекцію як достатньо соціально однорідну групу. На нашу думку, до гуманітарної інтелекції можна віднести тих, хто обрав об'єктом діяльності різні сфери інтелектуальної праці. Ділення на підгрупи може супроводжуватись і діленням за хронологічним принципом усередині спільнот. Серед праць, на які важливо звернути увагу у цьому контексті, назвемо монографію Т. В. Марусик. І хоча вона відображає пізніший період, важливо відзначити поділ гуманітарної інтелекції на групи: педагогічну, наукову, літературно-мистецьку, культурно-освітню та духовенство [15, с. 5].

У контексті національно-культурної політики «українізації», з якою українська історіографія пов'язує українське національне відродження, інтелекція стає ініціатором досягнень у культурно-мистецькій сфері. Тому особливу увагу у дослідженнях звертали саме на гуманітарну інтелекцію 1920-х років. В. М. Даниленко першим зауважив неспівпадіння, протиріччя між офіційною більшовицькою політикою «українізації», яка

мала власну стратегічну мету, і реалізацією її українською інтелекцією. Важливим етапом в історіографії радянської інтелекції стала монографія Г. В. Касьянова, В. М. Даниленка, яка побачила світ у 1991 році. Вона висвітлювала основні тенденції розвитку у цій соціальній групі у зв'язку з основними процесами дегуманізації та деінтелектуалізації, ідеологізації культури [16].

Зауважимо, що у 1920-х роках відбувались важливі соціальні трансформації у середовищі інтелекції. Для «нової інтелекції» та «висуванців» був характерний низький рівень освіченості порівняно з попереднім поколінням інтелекції. Інколи інтелектуали/інтелекенти здійснювали еволюцію від «колишньої» до «радянської» інтелекції, а за обставин репресій і навпаки. Яскравим прикладом може слугувати історик академік Матвій Яворський [17, с. 89–90]. Вважаємо, що в радянській Україні на ці трансформації накладалось протистояння частини інтелекції із більшовицьким режимом, оскільки вона брала участь у боротьбі за українську державу у попередній період.

На думку В. Шейко, початок НЕПу не привів до покращення матеріального та політичного становища інтелекції та у сфері культури, освіти. Це привело до політичних виступів інтелекції, гостро стояло питання кількісного співвідношення «старої» та «нової» інтелекції [18, с. 11–14].

Еволюцію соціально-історичного типу частини гуманітарної інтелекції розглядає М. М. Кузьменко. Він дослідив її за соціальним походженням в контексті радянської системи освіти, тобто висвітлював особливості її політико-ідеологічної адаптації. Він зазначає, що історіографією розглядалась радянська інтелекція, тобто суспільно-політична група, а не соціально-професійна. На противагу дослідник вивчає її як соціально-професійну групу, яка пристосувалася до нових умов під впливом більшовицької модернізації. І зазначає, що вона стала частиною радянської духовного життя, яка «звела на нівель національне відродження». Він пише, що визначенню інтелекції намагались надати суспільно-політичного забарвлення — трудова, робітничо-селянська [19, с. 10,15].

Вважаємо діяльній, тобто за соціокультурною функцією, підхід найбільш прийнятним для дослідження гуманітарної ін-

телігенції 1920-х років. Як приклад звернемо увагу на духовенство як її важливу частину. Зокрема, зважаючи на формально невисокий рівень освіти священників УАПЦ, багато з яких не мали вищої освіти, можна зазначити, що не дивлячись на це, вони виконували важливу соціокультурну функцію.

Таким чином, можна зробити висновок, що поняття «інтелегенція» є у центрі уваги сучасних істориків. Можна виокремити три основних підходи в оцінці цього поняття: соціальний, етичний та діяльнісний. В українській історичній науці накопичено значний науковий доробок у цій галузі досліджень. Однак не достатньо дослідженими залишаються теоретичні проблеми поняття та питання структури інтелегенції. Не дивлячись на значну кількість досліджень з історії цієї соціальної групи, переважно вони мають фактографічний характер або зосереджуються на її взаємовідносинах з більшовицьким режимом.

Література та джерела

1. Грицак Я. Українська історіографія: 1991–2001 / Я. Грицак // Україна модерна. — 2005. — № 9. — С. 43–55.
2. Коцур В. П. Інтелегенція в культурно-освітньому розвитку УСРР (1920-ті — початок 1930-х рр.): історіографія / В. П. Коцур, О. І. Висовень. — Переяслав-Хмельницький, 2004. — 171 с.
3. Примаченко Я. Л. Українська художня інтелегенція 1920-х рр. як історіографічне явище: проблеми методології дослідження / Я. Л. Примаченко // Український історичний журнал. — 2013. — № 3. — С. 184–197.
4. Возилов В. В. Методологическое значение понятия «интеллигенция» в учебном курсе интеллигентоведения / В. В. Возилов, Ю. Н. Назаров // Интеллигентоведение: проблемы становления нового вузовского курса: материалы межгосударственной заочной научно-методической конференции. Июнь 1999. — Иваново, 2000. — С. 48–49.
5. Гребенник Г. Інтелегенція, якою вона була, є та... не буде / Г. Гребенник // Інтелегенція і влада: матеріали Всеукраїнської наук. конф. (Одеса, 22–23 жовтня 1999 року / гол. ред. Г. І. Гончарук [та ін.]. — Одеса: Астропринт, 1999 — С. 28–30.
6. Соскин В. Л. Противоречивое сотрудничество: научная интеллигенция и власть в первое советское десятилетие / В. Л. Соскин // Исследования интеллектуального пространства в XX веке: теория и практика. Т. 1: Исследования интеллектуального пространства в XX веке: теория и практика. — Омск: Курьер, 2000. — С. 154–156.

7. Саппа Н. Н. Интеллекция как оператор социальных технологий / Н. Н. Саппа // *Інтелекція та влада: матеріали VI Міжнар. наук.-прак. конф.-семінару кер. вищих навч. закл., учен.-дослідників і представників владних структур із проблем сучас. інтелекції*, 14 берез. 2008 р. — Х.: Вид-во НУА, 2008. — С. 49–53.
8. Касьянов Г. Українська інтелекція на рубежі XIX–XX століть. Соціально-політичний портрет / Г. В. Касьянов. — К.: Либідь, 1993. — 176 с.
9. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія / І. Колесник. — К.: Інститут історії України НАН України, 2013. — 566 с.
10. Марцева Л. М. Интеллектуалы и интеллекция в интеллектуальном пространстве России / Л. М. Марцева // *Исследования интеллектуального пространства в XX веке: теория и практика*. Т. 1: *Исследования интеллектуального пространства в XX веке: теория и практика*. — Омск: Курьер, 2000. — С. 44–45.
11. Юркин Н. Г. Дискуссии об образованности как критерии отнесения лиц к интеллекции / Н. Г. Юркин // *Інтелекціологічне вивчення: проблеми становлення нового вузовського курсу: матеріали міжгосударственной заочної науково-методическої конференції*. Іюнь 1999. — Іваново, 2000. — С. 30–31.
12. Иванченко В. В. О содержании понятия «русская интеллекция» в базовом курсе культурологии / В. В. Иванченко // *Інтелекціологічне вивчення: проблеми становлення нового вузовського курсу: матеріали міжгосударственной заочної науково-методическої конференції*. Іюнь 1999. — Іваново, 2000. — С. 45–46.
13. Шаронова С. А. Интеллекция, власть и мораль / С. А. Шаронова // *Інтелекція та влада: матеріали VI Міжнар. наук.-прак. конф.-семінару кер. вищих навч. закл., учен.-дослідників і представників владних структур із проблем сучас. інтелекції*, 14 берез. 2008 р. — Х.: Вид-во НУА, 2008. — С. 6–11.
14. Батов І. В. Теоретичні аспекти та лексичне наповнення термінів «інтелекція» і «влада» в сучасному українському просторі / І. В. Батов // *Інтелекція і влада: матеріали П'ятої Всеукраїнської наук. конф.* (Одеса, 24–25 груд. 2009 року: у 3 ч. Ч. 1 / гол. ред. Г. Д. Гончарук [та ін.]. — Одеса: Астропринт, 2009 — С. 7–10.
15. Марусик Т. В. Західноукраїнська гуманітарна інтелекція: реалії життя та діяльності (40–50-ті рр. XX ст.): монографія / Т. В. Марусик. — Чернівці: Рута, 2002. — 463 с.
16. Даниленко В. Сталінізм і українська інтелекція (20–30-ті роки) / В. Д. Даниленко, Г. В. Касьянов. — К.: Наукова думка, 1991. — 96 с.
17. Ясь О. Історик і стиль. Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок XIX — 80-ті роки XX ст.): монографія: у 2 ч. / О. Ясь; за ред. В. А. Смолія. — К.: НАН України. Ін-т історії України, 2014. — Ч. 2. — 650 с.

18. Шейко В. М. Культура, інтелеґенція та влада в Україні (20–30-ті роки ХХ ст.) / В. М. Шейко // Інтелеґенція та влада: матеріали VI Міжнар. наук.-прак. конф.-семінару кер. вищих навч. закл., учен.-дослідників і представників владних структур із проблем сучас. інтелеґенції, 14 берез. 2008 р. — Х.: Вид-во НУА, 2008. — С. 11–14.
19. Кузьменко М. М. Науково-педагогічна інтелеґенція УСРР 20–30-х років: соціально-професійний статус та культурно-освітній рівень / М. М. Кузьменко. — Донецьк: Норд-прес, 2004. — 455 с.

REFERENCES

1. HRYTSAK, Y. (2005) Ukrayins'ka istoriohrafija: 1991–2001 — Ukrainian historiography: 1991–2001. Ukrayina moderna — *Modern Ukraine*. No. 5. p. 43–55. (In Ukrainian).
2. KOTSUR, V. P. & VYSOVEN', O. I. (2004) Intelihentsiya v kul'turno-osvitn'omu rozvytku USRR (1920 — ti — pochatok 1930 -kh rr.): istoriohrafija — *Intelligensia in the cultural and educational development of the USSR (1920 — early 1930's years)*: Pereiaslav-Khmelnytskyi. (In Ukrainian).
3. PRYMACHENKO, Y. L. (2013) Ukrayins'ka khudozhnya intelihentsiya 1920-kh rr. yak istoriohrafichne yavyshche: problemy metodolohiyi doslidzhennya — Ukrainian artistic intelligentsia in 1920s years as a historiographical phenomenon: the problems of research methodology. Ukrayins'kyj istory'chnyj zhurnal — *Ukrainian historical Journal*. No. 3. p. 184–197. (In Ukrainian).
4. VOZILOV, V. V. & NAZAROV, Ju. N. (2000) Metodologicheskoe znachenie ponjatija «intelligencija» v uchebnom kurse intelligentovedenija — The methodological significance of the concept of "intelligentsia" in the training course of intelligentsia studies. Intelligentovedenie: problemy stanovlenija novogo vuzovskogo kursa. Materialy mezghosudarstvennoj zaochnoj nauchno-metodicheskoy konferencii — *Intelligentsia studies: problems of formation of a new high school course. The methodological significance of the concept of "intelligentsia" in the training course of intelligentsia studies*. held June 1999. Ivanovo. p. 48–49. (In Russian).
5. HREBENNYK, H. (1999) Intelihentsiya, yakoyu vona bula, ye ta... ne bude — Intelligensia in its past, present and future. Inteligenciya i vlada: materialy' Vseukrayins'koyi nauk. konf. — *Intelihentsiya i vlada. Materials of Ukrainian scientific conference*. held 22–23 October 1999 at Odesa National Polytechnic University. Odesa: Astroprint. p. 28–30. (In Ukrainian).
6. SOSKIN, V. L. (2000) Protivorechivoє sotrudnichestvo: nauchnaja intelligencija i vlast' v pervoe sovetskoe desjatiletie — Contradictory cooperation: scientific intelligentsia and the reign of the first decade of the Soviet Union. Issledovanija intellektual'nogo prostranstva v XX veke: teorija i praktika — *The research of intellectual space in*

- the twentieth century: Theory and Practice*. No.1. p. 154–156. (In Russian).
7. SAPPА, N. N. (2008) *Intelligenciya kak operator social'nyh tehnologij — The intelligentsia as an operator of social technologies. Intelihentsiya i vlada. Materialy VI Mizhnar. nauk.-prak. konf.-seminaru ker. vyshhyx navch. zakl., uchen.-doslidnykiv i predstavnykiv vladnyx struktur iz problem suchas. inteligencyi — The intelligentsia and the reign. Materials of the sixth international scientific and practical conference and workshop of higher educational institutions supervisors, scientists, researchers and representatives of the power structures concerning the modern problems of intellectuals.* held 14th March 2008. Kharkiv: NUA. p. 49–53. (In Ukrainian).
 8. KAS'YANOV, H. (1993) *Ukrayins'ka intelihentsiya na rubezhi XIX — XX stolit'. Sotsial'no-politychnyy portret — Ukrainian intelligentsia at the turn of the XIX — XX centuries and its socio-political portrait.* Kyiv: Lybid. (In Ukrainian).
 9. KOLESNYK, I. (2013) *Ukrayins'ka istoriohrafiya: kontseptual'na istoriya — Ukrainian historiography: conceptual history.* Kyiv: The institute of History of Ukraine of The National Academy of Sciences of Ukraine. (In Ukrainian).
 10. MARCEVA, L. M. (2000) *Intellektualy i intellegenciya v intelektual'nom prostranstve Rossii — Intellectuals and intelligentsia in the intellectual space of Russia. Issledovaniya intellektual'nogo prostranstva v XX veke: teoriya i praktika — The research intellectual space in the twentieth century: Theory and Practice.* No. 1. p. 44–45. (In Russian).
 11. JURKIN, N. G. (2000) *Diskussii ob obrazovanosti kak kriterii otneseniya lic k intelligencii — Discussions about education as the criteria for classifying individuals as intelligentsia. Intelligentovedenie: problemy stanovleniya novogo vuzovskogo kursa. Materialy mezghosudarstvennoj zaochnoj nauchno-metodicheskoy konferencii — Intelligentsia studies: problems of formation of a new high school course. The methodological significance of the concept of «intelligentsia» in the training course of intelligentsia studies.* held June 1999. Ivanovo. p. 30–31. (In Russian).
 12. IVANCHENKO, V. V. (2000) *O sodержanii ponjatija «russkaja intelligenciya» v bazovom kurse kul'torologii — The content of the concept of "Russian intelligentsia" in the basic course of cultural studies. Intelligentovedenie: problemy stanovleniya novogo vuzovskogo kursa. Materialy mezghosudarstvennoj zaochnoj nauchno-metodicheskoy konferencii — Intelligentsia studies: problems of formation of a new high school course. The methodological significance of the concept of «intelligentsia» in the training course of intelligentsia studies.* held June 1999. Ivanovo. p. 45–46. (In Russian).
 13. SHARONOVA, S. A. (2008) *Intelligenciya, vlast' i moral'— Intelligentsia, reign and moral. Intelihentsiya i vlada. Materialy VI Mizhnar. nauk.-prak. konf.-seminaru ker. vyshhyx navch. zakl., uchen.-doslidnykiv i predstavnykiv vladnyx struktur iz problem suchas. inteligen-*

- ciyi, 14 berez. 2008 r. — *The intelligentsia and the reign. Materials of the sixth international scientific and practical conference and workshop of higher educational institutions supervisors, scientists, researchers and representatives of the power structures concerning the modern problems of intellectuals.* held 14th March 2008. Kharkiv: NUA. p. 49–53. (In Ukrainian).
14. BATOVI, I. V. (2009) Teoretychni aspekty ta leksychno napovnenyia terminiv «intelihentsiia» i «vlada» v suchasnomu ukrayins'komu prostori — Theoretical aspects and lexical content of the terms «intellectuals» and «reign» in the Ukrainian space. *Inteligenciia i vlada: materialy P'yatoyi Vseukrayins'koyi nauk. konf. (Odesa, 24 — 25 grud. 2009 roku, u 3-x ch. Ch. 1. — The intelligentsia and the reign. Intellectuals and Power: materials of the fifth Ukrainian scientific conference.* held 24–25th December 2009 at Odesa National Polytechnic University. Odesa: Astroprint. In 3 parts. Part 1. p. 7–10. (In Ukrainian).
 15. MARUSYK, T. V. (2002) Zakhidnoukrayins'ka humanitarna intelihentsiia: realiyi zhyttya ta diyal'nosti (40–50 -ti rr. XX st.) — *Western humanitarian intellectuals: the realities of life and work (40–50 years of the XX century).* Chernivtsi: Ruta. (In Ukrainian).
 16. DANYLENKO, V. & KAS'YANOV, H. (1991) Stalinizm i ukrayins'ka intelihentsiia (20-ti-30-ti roky) — *Stalinism and Ukrainian intelligentsia (the 20–30 s).* Kyiv: Naukova dumka. (In Ukrainian).
 17. YAS', O. (2014) Istoryk i styl'. Vyznachni postati ukrayins'koho istoriopysannya u svitli kul'turnykh epokh (pochatok XIX — 80-ti roky XX st.) — *The historian and style. Prominent figures of Ukrainian historiography in light of cultural eras (early 19–80 years of the twentieth century.).* Kyiv: The institute of History of Ukraine of The National Academy of Sciences of Ukraine. p. 2. (In Ukrainian).
 18. SHEYKO, V. M. (2008) Kul'tura, intelihentsiia ta vlada v Ukrayini (20–30-ti roky XX st.) — Culture, intelligentsia and reign in Ukraine (the 20–30 years of the XX century). *Intelihentsiia i vlada. Materialy VI Mizhnar. nauk.-prak. konf.-seminaru ker. vyshhyx navch. zakl., uchen.-doslidnykiv i predstavnykiv vladnyx struktur iz problem suchas. inteligenciyi, 14 berez. 2008 r. — The intelligentsia and the reign. Materials of the sixth international scientific and practical conference and workshop of higher educational institutions supervisors, scientists, researchers and representatives of the power structures concerning the modern problems of intellectuals.* held 14th March 2008. Kharkiv: NUA. p. 11–14. (In Ukrainian).
 19. KUZ'MENKO, M. M. (2004) Naukovo-pedagogichna inteligenciia USRR 20–30-h rokiv: social'no-profesijnij status ta kul'turno-osvitnij riven' — *Scientific and pedagogical intelligentsia of the USSR in 20–30 years: socio-professional status and cultural and educational level.* Donetsk: NORD-Pres. (In Ukrainian).